

the classical philosophy and classical fiction gender researchers have managed to produce a remarkable impact on the overall feel for the concerns of the women's place in the rational masculine world.

The postmodern conditions transforming feminism into postfeminism changed the focus in the dilemma either coexist with men on the liberal route to egalitarianism or come out against men on the radical separatist route. In general, postmodernism is an interesting and difficult time for gender theories: now «the end of gender» has been announced (e.g. we can present ourselves as whatever gender we want through Internet personae, we can use the services of gender identity clinics, in-vitro fertilization, and so on). Transgendered identities are challenging feminist and gender formulae which equate gender with society and sex with biology. All these influence theories about gender to a great extent. Still in feminist philosophy Cartesian «mind/body» dualism remains important and topical as it still sets the terms for thinking about women and their location in public or private spheres, still enables science to form and maintain the «scientific» vision of being male or female.

2.2. Філософія нестабільності та інтерпретація помилки в сучасній науці

Формування наукової думки та виконання наукових досліджень завжди супроводжується певною вірогідністю отримання результату з похибкою, яка є не негативним результатом, а лише оцінкою чисельного значення параметру системи або реалізації наукового прогнозу. Оцінка похибки значення результату виконання експерименту або теоретичного дослідження залежить від багатьох чинників, тому носить багатофакторний характер. Все це призводить до створення умов невизначеності та нестабільності при виконанні наукових досліджень, що, в свою чергу, може сприяти формуванню помилкового наукового результату, або повністю або частково з певною долею вірогідності. Тому набуває актуальності розгляд проблеми урахування філософських аспектів нестабільності при формуванні результатів наукових досліджень та з'ясування місця та значення помилки у процесі підготовки висновків за науковим результатом.

Наукові дослідження останніх років привели до визнання того, що нестабільність і творча активність внутрішньо взаємопов'язані. Останнє, як стверджує І. Пригожин, має надзвичайно важливі (хоча і не виражені експліцитно) наслідки, які проявляються в тому, як ми осягаємо світ, всесвіт і наше місце в ньому [1]. Уведений в 90-х роках ХХ ст. термін «нестабільність», що вживається для наукового опису дійсності, і сьогодні використовується найчастіше з негативним відтінком. Останнє, як зазначається, пов'язане із загальним неприйняттям певними вченими тих нових концепцій і наукових

напрямків, які безпосередньо стосуються «постмодерного стану» нашого суспільства, культури і науки.

Постмодернізм (Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, М. Фуко та ін.), поваливши «авторитети» і метанаративи, як відомо, відмовився від раціоналізму, що лежить в основі західноєвропейського мислення [2]. Постмодерна тенденція до руйнування раціональної основи буття і мислення була спрямована на спростування просвітницького досвіду XVIII сторіччя, досвіду наївної раціоналізації життя і уявлень про нього. Хоча критика Просвітництва велася з різних точок зору, її об'єднує насамперед іронія і скепсис щодо «проекту Просвітництва». Для Просвітництва метою будь-якого пізнавального ставлення людини до світу було пізнання істини, істини об'єктивної, універсальної і незалежної від суб'єкта, що пізнає. Постмодернізм заперечує об'єктивну даність істини: будь-яка спроба виявити справжню сутність речей приречена на невдачу, оскільки істина – не більше, ніж лінгвістичний, історичний і соціальний конструкт [3].

В основі нової картини постмодерного світу лежить філософія нестабільності, яка виходить із багатоваріантності, нелінійності та відкритості Всесвіту. Основи філософії нестабільності розробив, як відомо, видатний фізик і філософ Ілля Пригожин. Із позицій філософії нестабільності світ постає як відкрита, дисипативна, нерівноважна, нелінійна система, в якій порядок і безладдя співіснують як два аспекти одного цілого і дають різне бачення світу. За твердженням І. Пригожина, нерівноважність може служити джерелом організації і порядку. Важливо підкреслити, що в філософії нестабільності процеси в живій і неживій природі розглядаються як аналогічні [1].

Зрозуміти перехід від природи до культури можна, тільки спираючись на поняття «сенс». У гуманітарній сфері відбуваються процеси руйнації та породження сенсу, які також описуються сьогодні в категоріях нестабільності. Нестабільність природного і культурного світів, їх постійні зміни в часі породжують все нові і нові підходи до визначення культури, а, отже, і до визначення виникаючого в ній сенсу.

З іншого боку, феномен нестабільності призводить до досить серйозних проблем, головна з яких, на думку І. Пригожина, це проблема передбачення. І. Пригожин ілюструє цю думку на прикладі елементарного феномена фізики – маятника. Якщо взяти стійкий маятник із вантажем у нижній точці і розгойдати його, то подальший хід подій можна передбачити однозначно. Якщо ж вантаж знаходиться у верхній точці, то в принципі неможливо передбачити, впаде він вправо або вліво: саме тут виникає проблема детермінізму.

У результаті можливих (і таких, що вже відбуваються) кореляцій у культурі встановлюються імовірнісні відносини, які оперують можливістю подій, але не зводять індивідуальні (реальні) випадки до виведеного достеменно

передбачуваного наслідку. Звідси, на думку вчених, виникає одна з найважливіших властивостей культури: на «вході і виході» система «культура», сполучаючись через виробника і споживача з навколишнім її середовищем, стає відкритою і нестійкою.

У детерміністському світі, пише І. Пригожин, ризик відсутній, оскільки ризик є там, де універсум відкривається як щось багатоваріантне. Саме таке багатоваріантне бачення світу, покладене в основу сучасної науки, з необхідністю розкриває перед людиною можливість вибору, що означає, як наголошує І. Пригожин, і певну етичну відповідальність. Зробити «раціональний» вибір у наш час миттєвості означає, на думку іншого видатного теоретика нашого часу З. Баумана, прагнути до винагороди, уникаючи наслідків і зобов'язань, тобто уникаючи «довговічності». Важко уявити культуру, що уникає «довговічності», також важко уявити мораль, байдужу до наслідків людських дій і уникаючу відповідальності за вплив, який ці дії можуть чинити на інших людей [4, с. 140].

Однак важко уявити життя людини без ризику, без помилок, свідомих чи несвідомих. Ризик і, відповідно, відповідальність пов'язані з можливістю помилок та їх наслідків. Але що ж таке «помилка»? Латинське «error» («хибне уявлення, відхилення, омана») може означати різні речі. У статистиці, наприклад, «error» не означає помилку. Статистична похибка – це та кількість, яка відрізняє зразок від очікуваного значення. У програмуванні «error» може означати якесь виключення, те, що відбувається несподівано, наприклад, буде помилкою (error) записати файл на диск, який вже заповнений (diskerror), і т.д. У сучасній філософії існує так звана «Теорія помилки» («Error Theory»), що представляє собою когнітивну форму морального нігілізму. «Теорія помилки» припускає, що всі етичні твердження є, по суті, припущеннями, в той же час всі етичні припущення не можуть бути істинними; таким чином, ми зазвичай помиляємося, коли робимо яке-небудь моральне твердження [5]. Як зазначається, І. Пригожин мав на увазі саме такий розвиток сценарію редукціонізму, коли писав про відповідальність ученого.

Наш час, яким би терміном його не визначали: постмодерністський, інформаційний, консьюмеристський і т.д., безумовно, впливає на індивідуальну креативність. Існують певні переваги такого типу суспільства, відомі також і його негативні сторони. Останнє, як представляється, стосується насамперед того, що в світі, де правлять мас-медіа, дуже важко знайти різницю між інформацією і дезінформацією. Істинне важко відрізнити від хибного, можливе – від неможливого. Інформаційне суспільство ставить перед нами складні завдання. З одного боку, існують безпечні шляхи, що дозволяють уникнути ризику. З іншого боку, світ змінюється з прискороною швидкістю. Ключовою фразою нашого часу стає західний афоризм: «Make Dust or Eat Dust» («Пилу або ковтай

пи!»). Швидкість інновацій збільшується з кожним днем. Нові комп'ютери замінюються ще більш новими протягом року, нові товари масового споживання замінюються все більш новими щодня. Термін життя великої західної корпорації – менше 40 років, нові марки автомобілів розробляються за 4-5 років, технічний дизайн застаріває протягом 10 років. Для того, щоб бути успішним, людина повинна мінятися ще швидше – використовувати можливості інновацій успішніше, ніж світ навколо неї. Кар'єра фахівця триває сьогодні в середньому 15 років, що означає: якщо ви не залишите колишню роботу, вона залишить вас – це соціоекономічна реальність XXI століття. На початку третього тисячоліття людина змушена прийняти принципи творчого, інноваційного підходу до своєї роботи, кар'єри, життя в цілому. Проблема, однак, у тому, що будь-яка інновація неминуче викликає безліч невдалих «експериментів». У підсумку, як стверджують учені, все залежить від того, скільки невдач і помилок ми зможемо винести протягом нашого життя. Дослідження показують, що творчий потенціал змінюється з віком, досягаючи свого піку спочатку до 40 років, потім – до 60. Цей подвійний пік пояснюється подіями звичайного життя людини: приблизно 10 років буде потрібно молодому фахівцю, щоб досягти високого рівня професіоналізму, наступні 20-30 років кар'єри характеризуються вимогами виконуваної роботи, перед відходом на пенсію професійна свобода вважається найбільшою.

Західна філософія освіти широко використовує зараз методи і прийоми, що базуються на концепції «Intelligent fast failure» («Розумна швидка помилка»). Дана методика, яка успішно застосовується насамперед у інженерних спеціальностях, націлена на стимулювання творчого потенціалу студентів. Заохочуючи ризик поразки і невдачі, ця методика змушує студентів розуміти, що помилки необхідні у розвитку суджень, умінь і навичок. Немає речі більш важливої для інженера, ніж «розумна помилка», стверджує професор Пенсильванського університету Дж. Матсон [6]. Помилка – це досвід, а тому вона повинна бути «продуктивною», як би ми її не назвали: невдача, помилка, омана. Успіх також може вести до поразки, якщо цей успіх не був побудований на помилках. Успіх знижує мотивацію, до того ж слід пам'ятати, що будь-який успіх – це минулий стан.

З іншого боку, страх зробити помилку часто запускає захисний механізм – бездіяльність. Важливо також те, що помилка включає істотний компонент – швидкість. Чим швидше «часткова істина» буде акумульована з безлічі помилок, тим швидше прийде успіх. З іншого боку, ніщо не є настільки деструктивним, як «повільна» помилка. Мірило «продуктивної» помилки – це використання інтелекту для оптимізації виходу «часткових» істин. Кожна спроба повинна бути ретельно спланована, виконана і перевірена з тим, щоб «розумні» помилки стали «продуктивними» помилками.

Сучасне суспільство, поряд з іншими назвами, називають також «суспільством ризику» (У. Бек). Ми живемо в суспільстві універсальної гнучкості, в умовах гострої і безперспективної ненадійності (З. Бауман), що пронизує всі аспекти життя індивідуума, цінності, до яких варто прагнути, і способи їх досягнення. Сучасна наука визнає за своєю суттю недетермінований характер світу, величезну роль випадковостей і винятковий, а не нормальний характер порядку і рівноваги в ньому. Залишаючись оптимістом, І. Пригожин писав, що одна з ознак надії полягає в тому, що інтерес до життя природи і бажання брати участь у культурному житті ніколи не були настільки великі, як у наш час, який не є чимось готовим, не постає в «звершених формах перед гіпотетичним людським розумом». Час – це щось таке, що конструюється у кожний даний момент. Людство має взяти участь у процесі такого конструювання. У цьому і полягає, за твердженням Пригожина, «важкий тягар відповідальності» – відповідальності вченого і вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауман З. *Текущая современность* / З. Бауман. – СПб. : Питер, 2008. – 240 с.
2. Деррида Ж. *О грамматологии* / Ж. Деррида. – М. : «Ad Marginem», 2000. – 511 с.
3. Пригожин И. *Философия нестабильности* / И. Пригожин // *Вопросы философии*. – 1991. – № 6. – С. 46–51.
4. Пишнько А. Н. *Познание и рациональность в культуре постмодерна (Опыт междисциплинарного исследования)* / А. Н. Пишнько, Т. И. Власова. – Дн-ск. : Изд-во Маковецький, 2012. – 152 с.
5. Matson J. *Innovate or Die* / J. Matson. – Royal Oak, Michigan : Paradigm Press Ltd., 1996. – 191 p.
6. Shafer-Landau R. *Whatever Happened to Good and Evil* / R. Shafer-Landau. – New York : Oxford University Press, 2003. – 160 p.

Recent discoveries in science have led to the recognition that instability and creativity are inherent to our world. This has major implications for the way we perceive the universe and our place in it. In his essays I. Prigogine traces the emergence of the new worldview provided by science, and suggests that it offers hope and new responsibility for mankind. The Western philosophy of education has recently developed some approaches based on the concept of «Intelligent fast failure». This teaching philosophy is supposed to stimulate creativity by encouraging students to risk failure and to realize failure as essential to developing design skills and judgments. Scientists adhering to this philosophy centre their techniques on teaching people to unlearn years of practicing risk aversion, stressing the connection between creativity and risk. «No issue is more important to the engineer than intelligent failure», says J. Matson. The problem is that the failure should be «fast», not «slow» and then it will be «productive».

Research shows that creativity varies with age, peaking first in the mid-thirties, then in a person's early sixties. Scientists stress that intelligent failure is not a goal but an outcome from risking efforts. Each experiment undertaken needs to be carefully considered with being successful the ultimate goal. Experiments must be crafted to minimize downside risks.

Experiments should also be designed to minimize the time and recourses spent and to accelerate learning with successful outcomes. Failure, if properly understood, motivates people to greater understanding and interest in pursuing successful solutions. No one can escape for very long the errors, omissions, and failures that are the inevitable result of attempting new approaches to science, technology, or life on the whole. Trial and error are still the most effective way to improve and innovate anything.

2.3. Наративи пізнання та архітектура в трансформаціях постмодерну

Протягом останніх десятиліть наукова полеміка про те, що представляє собою теорія пізнання в постмодерні, ведеться з неслабнучою гостротою. Концептуально важливим є те, що постмодерна епістемологія, яка більше не є догматичною інтерпретацією класичних філософських текстів, визнає цінність досвіду різних культур, відмовляючись розглядати західну університетську освіту як найбільш прогресивну та, безумовно, кращу [1]. У той же час сьогодні теорія пізнання все частіше використовується дослідниками для аналізу соціальних і політичних трансформацій, систем домінування й механізмів владного дискурсу [2].

Необхідно також відмітити безсумнівну важливість постмодерної установки на принцип міждисциплінарності в дослідженнях останніх років. Безумовним є те, що принцип міждисциплінарності не скасовує наукову диференціацію, але також важливою залишається необхідність пошуку більш загальних засад теоретичного дискурсу, адекватних множинності постмодернізму [3]. Із останнім пов'язана мета даної роботи – показати на основі найновіших робіт зарубіжних учених становлення нового підходу до дослідження теорії пізнання в руслі її міждисциплінарності.

Як відомо, термін «постмодерн» нерозривно пов'язаний із архітектурою (Ч. Дженкс, П. Портоггессі, Л. Хатчеон та ін.), при цьому дослідники підкреслюють концептуальну значущість того, що відбулося в «постсучасній» архітектурі. П. Айсенман, один із ключових авторитетів у модерністській/постмодерністській архітектурі, тонко і точно зазначає: «Архітектура, починаючи з XV століття, знаходилась під впливом припущення про певний набір символічних і референціальних функцій. Їх можна сукупно позначити як класичні поняття «Розуму», «Репрезентації» та «Історії». «Розум» стверджує, що об'єкти повинні сприйматися як раціональні трансформації